

הרב יהודה שביב

אחדות ישראל והשלום

פתח דבר

כל המבקש להצביע על חשיבות האחדות בישראל ולהוכיח את נחיצותה, הרי זה כמכניס תבן לעפריים. רבו גם רבו מקראות ומאמרי חכמים המדברים במפורש או ברמז או במשל על הצורך באחדות. כל מעלה כל זכות שזכו בה ישראל נעוצה וקשורה באחדות. לכשתמצי, תגלה כי שתי המתנות הגדולות – תורה וארץ ישראל – נעוצות אף הן באחדות זו. שלא ליחידים מבני ישראל ניתנו אלו, אלא לכלל כולו כשהוא מאוחד. כיוון שכך, לא נאריך בדיבורים כוללניים אלא נמקד העיון בשלושה עניינים:

- 1) האחדות כערך.
- 2) ישראל ואומות העולם.
- 3) היבטים הלכתיים.

א. אחדות – ערך או צורך

כבר אמרנו אחדות ישראל ברכה רבה בה, וממנה תוצאות חיים בתחומים רבים. הבנה ונזכיר מקצת ממה שאמרו חכמים בעניינה של מצות היום בתג הסוכות – מצות די' מינים.

"פרי עץ הדד – אלו ישראל; מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים.
כפות תמרים – אלו ישראל; מה התמרה הזו יש בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים.
וענף עץ עבות – אלו ישראל; מה הדס זה יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם מעשים טובים ואין בה תורה.
וערבי נהל – אלו ישראל; מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים.
ומה הקב"ה עושה להם? לאובדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה: יקושרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו" (ויקרא רבה ל', יב).

הרי כאן גישה תועלתנית. חשובה היא האחדות כדי... לכפר. יש בזה מה שאין בזה, ובזה מה שאין בזה, ויש להיפרע עם כל אחד על מה שאין בו, מה תקנתו? יתאגד עם הזולת ויהנה

מאשר יש בו, וכך יתכפר לכולם. יפה היא אפוא נטילת ד' המינים ואיגודם יחד לאחר יום הכיפורים. שהוא:

"יום שימת אהבה ורעות

יום עזיבת קנאה ותחרות

יום שתמחול לכל עוונותינו" (מתוך מחזור תפילות יום הכיפורים).

באמת, לא רק לכפרת עבר מועילה האחדות, אף היא מפתח לגאולת עתיד: "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (בראשית מ"ט, א).

"האספו – ... רבנן אמרו: ציוה אותן על המחלוקת אמר להון: תהון כולכון אסיפה אחת, הדא היא דכתיב; 'ואתה בן אדם קח לך עת אחד וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל חברו' וגו' (יחזקאל ל"ז, טז) – 'חברו' כתיב, נעשו בני ישראל אגודה אחת – התקינו עצמן לגאולה. מה כתיב אחריו, 'ועשיתי אתם לגוי אחד'" (בראשית רבה, צח, ב).

כך דרשו בכתוב: "האספו", או אז אגידה לכם את שיהיה באחרית הימים, האספותכם יחד תביא לאחרית המקווה לימי הגאולה! ולא רק גאולה למטה, אלא אף למעלה כביכול. "...ואם עשיתם כך, אותה שעה אני מתעלה. הדא היא דכתיב; 'הבונה בשמים מעלותיו' (עמוס ט', ו) ואימתי הוא מתעלה כשהן עשוין אגודה אחת שנאמר 'ואגודתו על ארץ יסדה' – לפיכך משה מזהיר לישראל 'ולקחתם לכם ביום הראשון'" (ויק"ר, שם).

ועדיין מקום לשאלה, כלום כל ערכה של האחדות בתועלת שהיא גורמת ובברכה שהיא מביאה, או שמא גם ערך עצמי לה, מלבד ומעבר לכל תועלת הכרוכה עימה. השלום – השמיעו חכמים – כלי מחזיק ברכה הוא יותר משאר כלים: "אמר רבי שמעון בן חלפתא; לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום" (סוף מסכת עוקצין)². כלי, כול כולו מסגרת, הוא כשלעצמו אינו תוכן, אך אין כמוהו טוב ויעיל להחזקת תכנים היינו ברכות. האמנם אך כלי הוא להחזקת ברכות, או אולי הוא עצמו ברכה, הוא עצמו ערך? כדרך שחוקרים אנו לגבי הערך החיובי – השלום. כן ניתן לחקור לגבי היפוכו – המחלוקת. שיחס התורה אל המחלוקת יחס שלילי הוא, זאת, אין צריך לומר. ברם זו שאלה: שלילה זאת היא בגין תוצאות המחלוקת, שאין דבר טוב יוצא מידי מריבה, או שבעצם המחלוקת רעה רבה ללא קשר לתוצאות הנובעות הימנה?

ב. שנואה המחלוקת

פתרון שאלה זו עולה לנו ממדרשי חכמים בתחילת ספר בראשית. בשישה ימים נבראו שמים וארץ, תבל וכל אשר עליה, כל יום ומעשיו. טבעי הוא לבקש אחידות ושיוויון בניסוח ובהתייחסות, והנה מצינו יום "מופלה" לרעה משאר ימים. שאם בכל הימים מצינו ציון שבח למעשיהם בנוסח "וירא אלקים כי טוב", הנה מעשה היום השני מסתיים ואין עימו לא ציון ולא שבח.

שאלה זו העסיקה את חכמי המדרש וניסו ליישבה בכמה אופנים. פתרון פשטני – "אמר ר' שמואל בר נחמן; לפי שלא נגמרה מלאכת המים" (ב"ר ד', ו). וראיה לדבר הציון

1. ולדרך זו תימצא הקבלה נוספת בין ברכת יעקב לברכת משה את בני ישראל לפני מותו. אף שם בפתיחה "ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראלי" (דברים ל"ג, ה).
2. רגלים לסברה שאין המשפט מגוף המשנה אלא תוספת.

הכפול ביום השלישי "לפיכך כתוב בשלישי 'כי טוב' שני פעמים, אחד למלאכת המים ואחד למלאכתו של יום".

ועדיין אין נחת, היפלא מהי דבר? כלום אי אפשר היה לסיים מלאכת המים בשני ולגמור עליו "כי טוב". אפשר בשל כך הוצעו במדרש פתרונות נוספים, ומהם – "רבי חנינא אמר; שבו נבראת מחלוקת שנאמר 'ויהי מבדיל בין מים למים'". אף זו – מחלוקת – יצירה היא בעולם³ ויש לייחד לה יום בבריאה, אך זו יצירה שאי אפשר לברך עליה, ומכאן לימדו חכמים: "אמר ר' טביומי, אם מחלוקת שהיא לתיקונו של עולם ולישובו אין בה כי טוב, מחלוקת שהיא לערבובו, על אחת כמה וכמה".

הנה בזה ייבחנו הדברים, לפנינו מחלוקת שיש בה צורך ותועלת, זו מחלוקת שהיא ליישובו של עולם, ובכל זאת אי אפשר לומר עליה הלל. אילו הייתה מחלוקת נערכת רק על פי תוצאותיה השליליות, כי אז מחלוקת שלה תוצאות חיוביות היה מקום לשבחה ולומר עליה "כי טוב". באה תורה ומלמדת כי מחלוקת היא שלילה בעצמה. ולפיכך גם אם ההכרח מצד יישובו של עולם זוקק מחלוקת ואי אפשר לגנותה, הרי גם לשבחה אי אפשר לנו, שדבר שלילי – לא ישובח, גם אם נזקקים לו בהכרח (דברי בן סירא: "ההכרח לא יגונה אבל לא ישובח").

ג. גדול השלום

עתה נלך אצל מדרש אחר בפרשה השנייה, פרשת נח. שני מוקדים בפרשה. עניין המבול ועניין הפלגה. בשניהם חטא ועונשו. אלא שאם פרשת המבול מחוורת בכתוב וברורה, לכאורה, הנה עניין הפלגה סתום כלשהו; במה חטאו ועל מה נענשו? כל מקום שסתמה תורה, השאירה כר נרחב לדעות ולזיכוי חכמים ופרשנים:

"ויהי כל הארץ, שפה אחת ודברים אחדים" – ר' אליעזר אומר; ודברים אחדים – דיבורים אחדים⁴ מעשה דור המבול נתפרש, מעשה דור הפלגה לא נתפרש. ר' יוחנן אומר: ...שאמרו דברים חדים על ה' אלקינו ה' אחד... אמרו: לא כל הימנו לבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים, אלא בואו ונעשה לנו מגדל ונעשה עבודת כוכבים בראשו, וניתן חרב בידה ותהא נראית כאילו עושה עימו מלחמה. דבר אחר; ודברים אחדים – ודברים אחדים⁵; מה שביד זה ביד זה ומה שביד זה ביד זה...

אמר ר' אלעזר אי זו קשה, זה שאומר למלך: או אני או אתה בפלטין, או זה שאומר; אני בפלטין ולא אתה? בודאי זו קשה, שאומר... אני בפלטין ולא אתה, אך דור המבול אמרו: מי שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו. דור הפלגה אמרו; לא כל הימנו שיבור לו את העליונים... אותן של דור המבול לא נשתיירה מהן פליטה! ואלו של דור הפלגה נשתיירה מהן פליטה! אלא, דור המבול על ידי שהיו שטופים בגזל... לפיכך לא נשתיירה מהן פליטה, אבל אלו על ידי שהיו אוהבים זה את זה שנאמר; 'ויהי כל הארץ שפה אחת' לפיכך נשתיירה מהן פליטה" (ב"ר ל"ח, ו).

3. ומקום לתמיהה; כלום לא ביום הראשון נבראה מחלוקת, וכי לא ההפרדה בין אור לחושך היא ראשונה למחלוקת בעולם? אין זאת, אלא שמחלוקת והפרדה בין ניגודים היא בעיצומו של דבר עשיית שלום, שכך יאה וכך נאה להם להיות נפרדים וכל אחד מהם על מקומו בא בשלום. לעומת זאת, ביום השני המחלוקת נראית כמלאכותית, חלוקה בין שניים שהם לאמיתו של דבר אחד, שאין בין מים עליונים למים תחתונים ולא כלום ובמקורם הם הם אותם מים.

4. היינו דיבורים סגורים.
5. אחדים כמו אחוזים (בארמית).

צא ולמד. אהבה שהייתה ביניהם היא מקור חטאתם, השפה האחת המשותפת נוצלה למטרה שלילית, האחדות היא שהביאתם למחשבת מרידה. כעדות הכתוב "הן עם אחד ושפה אחת לכלם, וזה החלם לעשות" (בראשית י"א, ו).

זו אחדות שתוצאותיה שליליות ביותר, ואילו הייתה האחדות נמדדת רק לפי תוצאותיה כי אז האחדות של אותו דור ודאי שלילית היא ואף אותה יש לזקוף לחובתם. באו חכמים והבהירו, כי שלום שלילי זה שביניהם, הוא שעמד להם בעת הדין והוא שגרם להשאיר להם פליטה, אף שגברה חטאתם יותר מאשר זו של דור המבול. נמצאת למד כי שלום ערך חיובי הוא כשלעצמו, ואף אם נעשה בו שימוש שלילי לפי שעה, לא כלה ערכו העצמי, ומכאן:

"רבי אומר; גדול השלום, שאפילו ישראל עובדים עבודת כוכבים ושלום ביניהם, אמר הקב"ה: כביכול, איני יכול לשלוט בהן, כיון ששלום ביניהם שנאמר: 'חבור עצבים אפרים הנח לו' (הושע ד', יז)⁶ אבל משנחלקו מה הוא אומר: 'חלק לבם, עתה יאשמו' (שם י', ב) הא למדת: גדול השלום ושנואה המחלוקת"⁷ (בי"ר, שם). גדול השלום כשלעצמו; שנואה המחלוקת כשלעצמה.

ד. שפה אחת לכולם

עניין אחרון זה, מעתיק אותנו אל מעבר לנושא אחדות ישראל. לא על ישראל מדובר כאן אלא על כלל המין האנושי, וחשוב להדגיש נקודה זאת, שכן יש ועניין אחדות ישראל נתפס אצלם כמכשיר הגנה נוכח צר ואויב. התלכדות כדי לעמוד בפרץ, שלום לשם מלחמה, אחדות כנגד אויב ומתנכל. ברם, ראיית אחדות ושלום כערכים חיוביים כשלעצמם, מחייבים הרחבתם אל מעבר לגבולות ישראל. שאם אחדות היא ערך, הרי גדול ערכה כשהיא צוררת בכנפיה את כלל האנושות. על עניין זה ניתן לעמוד מתוך דבריו של רבן יוחנן בן זכאי:

"רבי יוחנן בן זכאי אומר: הרי הוא אומר: 'אבנים שלמות תבנה' (דברים כ"ז) – אבנים שמטילות שלום. והרי דברים קל וחומר: ומה אם אבני מזבח שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות, על שמטילות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים אמר הקב"ה 'לא תניף עליהן ברזל', המטיל שלום בין איש לאיש, בין איש לאשתו, בין עיר לעיר, בין אומה לאומה, בין ממשלה לממשלה בין משפחה למשפחה⁸ על אחת כמה וכמה שלא תבוא עליו פורענות" (מכילתא דרבי ישמעאל, סוף יתרו).

לא לבד רדיפת השלום בין אדם לחברו אלא אף בין אומה לאומה בין ממשלה לממשלה! תפיסה ודרישה מאירה זאת מאפיינת את האיש ואת לימודו. רבי יוחנן בן זכאי – מעידה המשנה – "קיבל מהלל ומשמאי" (אבות פ"ב, ח). אם נחלקו חכמי ישראל – הללו תלמידי שמאי והללו תלמידי הלל, הנה הוא עושה שלום בנפשו וקונה משניהם, שהוא יודע אל נכון כי מחלוקת לשם שמים אין לה ולא כלום עם ריב ומצה. אלא "אע"פ שנחלקו ב"ש כנגד ב"ה... נהגו האמת והשלום ביניהן, שנאמר: 'האמת והשלום אהבו' (זכריה ח")" (תוספתא יבמות, ספ"א).

6. כאילו יש לפסק כך: חבור, עצבים אפרים, הנח לו. אם חברים הם אפרים, אף כשעובדים לעצבים יש להניח להם.
7. ומעין זה בזוהר (בראשית ר' ע"ב) "דכד עמא כולהו אית בהו שלום, ולא אית בהו מארי דבבו, קוב"ה חייס עליהו, ודינא לא שלטא בהו, ואע"ג דכולהו פלחי לכוכבים ומזלות ואינן בשלום, דינא לא שלט עליהו".
8. מסתבר שהכוונה למשפחת אומות.

אמת אינה צוררת לשלום אלא שניהם יחדיו אהבו⁹. הוא רבי יוחנן בן זכאי, עד למחלוקות פנימיות קשות, מחלוקות בהלכה, ועוד יותר מחלוקות בהנהגת העם בתקופה הקשה של שלהי בית שני, הוא שרואה בחורבן העם והארץ, הוא צופה במזבח אבנים חרב, ועדיין חזון של שלום בין האומות ושלום פנימי לוחש בקירבו; אך לימים עתידים, תשוב האחדות כשהייתה אז, כנבואת צפניה: "כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה, לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד" (צפניה ג', ט).

שפה אחת התומכת עבודת ה' יחדיו.

ה. ארוכה הדרך לשלום

עשיית שלום בין עיר לעיר, קל וחומר בין אומה לאומה בין ממשלה לממשלה, מעשה גדול הוא ומקיף. כיצד מגיעים לכך? כלום די במלים, בהצהרות? מסתבר שאל תכלית גדולה זאת מוליכה דרך אפורה יומיומיות של מעשים מתמידים "קטנים" מעין אלו שנמסרו במסורת אודות רבן יוחנן בן זכאי: "אמרו עליו, על רבן יוחנן בן זכאי; שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק"¹⁰ (ברכות י"ז, ע"א).

קיים זה, את שתבע אביי כמה דורות אחר כך:
 "מרגליה בפומיה דאביי; לעולם יהא אדם ערום ביראה, מענה רך משיב חמה, ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק, כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה והא מקובל על הבריות" (שם).
 אפילו עם נכרי בשוק, אך סדר יש: אחיו, קרוביו, כל אדם.

לכשתמצי זה מן המיוחד שבתורת ישראל, — תרגום הרעיונות הגדולים והמקיפים לפרוטות מעשיות הלכתיות זעירות יומיומיות¹¹. אחדות ישראל כמושג אף כהצהרה, קל וחומר כמצוה, כמעט לא נמצאת לנו בעולם החוקים והמצוות, אך מה רבו המצוות

9. לפיכך יכול הוא לשמש רבם של תלמידים השונים זה מזה באופיים טיבם וטבעם, שכל אחד מהם ראה בו רבו המובהק. ראה שם במסכת אבות בהמשך המשנה, חמישה תלמידים היו לו וכל אחד משתבח בתכונה אחרת. אף הוא מבקש מכל אחד מתלמידיו למצוא בעצמו מה היא דרך ישרה שידבק בה האדם. שכל אחד צריך לבקש דרך המתאימה לתכונת נפשו שלו. ההכרה בשונות וביחודיות של כל אחד אף היא מבוא גדול לשלום ולרעות. שלום שיש בו עמידה על האמת האישית מבלי נסות לכפותה על הזולת, שהרי לזולת אמיתו שלו, לא ייפלא שגדולת תלמידיו — רבי אליעזר השמיעי: "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך" (שם משנה י').

10. הארת פנים שלו לכולם גם לנכרים מוצא לה ביטוי בדברים נוספים. הנה שאל הוא את תלמידיו: "אמר להן ריבי' לתלמידיו; בני, מהו שאמר הכתוב 'צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאתי' נענו הם והסבירו כל אחד בדרכו. צד שווה שבהם; 'צדקה תרומם גוי' — אלו ישראל, ואילו 'חסד לאומים' — חסד שעושים אומות העולם — חטאת הוא להם. אבל דעתו שלו הייתה — 'כשם שהחטאת מכפרת על ישראל כך צדקה מכפרת על אומות העולם'" (בבא בתרא י', ע"ב).

ובעניין אחר: "מעשה בגוי אחד ששאל את ריבי'ז, אמר לו: אנו יש לנו מועדות, אתם יש לכם מועדות, אנו יש לנו... ואתם יש לכם פסח עצרת וסוכות; אי זה יום שאנו ואתם שמחים? אמר לו ריבי'ז זה יום ירידת גשמים שנאמר: 'לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו'. מה כתיב אחריו? — 'מזמור, הריעו לאלקים כל הארץ' (דברים רבה ז', ז).

11. טול לדוגמא, רעיון החירות והשחרור — יציאת ישראל ממצרים, זה הרעיון נפרט להלכות, מנהגים ומצוות מעשיות בכל ימות השנה וביותר בליל הסדר על שפע סמליו מנהגיו ומצוותיו. אותו שיעסוק בעניין היציאה לחירות ומצה לא אכל ועל הפסח לא נמנה ומרור לא טעם וכוסות יין לא שתה — לא יצא ידי חובתו. שהמעשים הם המטביעים את הרעיונות ברשמי הנפש "ואחר הפעולות ימשכו הלבבות" כדבריו המפורסמים של בעל ספר החינוך: "ידע כי האדם נפעל כפי פעולותיו, וליבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם אם טוב ואם רע..." (מצוה ט"ז, שביבת עצם בפסח).

והחוקים שהם התרגום המעשי של זה הרעיון או פתחים ומבואות להיכנס דרכם אל טרקלין האחדות. אם נבוא לדון במפורט בכולם אין אנו מספיקים, לפיכך נתבונן התבוננות קצרה בכמה מהן, יבואו אלו וילמדו על הכלל.

ו. אהבת ישראל כיצד?

לכאורה אין לך מצוה השייכת לעניין אחדות ישראל כמצות "ואהבת לרעך כמוך", אלא שזו עוסקת ברי ישראל – היינו אהבת יחיד בישראל, ואילו אחדות ישראל עניינה כלל ישראל.

ברור שיישום מצות אהבת ישראל לגבי כל יחיד ויחיד בישראל, סופה אחדות ישראל. אבל אף אהבת ישראל, אם כי ממקדת היא את המבט ביחיד ואינה בגדר משאלה כוללנית, בכל זאת נראית היא כאידיאל רחוק שיש אולי לשאוף אליו, אך כיצד ניתן לתרגמו למטבעות מעשיות? דבר זה אפשר לנו ללמוד מרבו של ריב"ז, מהלל הזקן. הנה, מחד גיסא, מציב הוא כשאיפה ומשאת נפש: 'הוי מתלמידיו של אהרן; אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה' (אבות פ"א, יב).

מאידך גיסא, יודע הוא לקבוע דרכים מעשיות. ואף למצות מתוכן דרך מעשית הכוללת בתוכה כל השאר. כך עולה מן המסופר על אותו גר:

"מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת... בא לפני הלל גייריה. אמר לו: דעלך סני לחברך לא תעביד – זו היא כל התורה כולה. ואידך פירושה הוא זיל וגמור" (שבת ל"א, ע"ב).

מיצה לו כל התורה כולה בכלל אחד: מה ששנאו עליך, לחברך לא תעשה. רש"י פירש בשני אופנים, האחד, כמתייחס לכל התורה; 'לחברך' הרי הוא כרומז לקב"ה, אל לך לעבור על שצויה, כשם ששנאו עליך אם יעברו על דבריך. ובדרך אחרת – 'חברך' כפשוטו, חברך האנושי, וכאן התייחסות למצוות שבין אדם לחבירו; "כגון: גזלה, גנבה, ניאוף ורוב המצוות". אך יותר נראה כי במשפט זה תרגם לו הלל לגר את המצוה האחת, שעליה יכריז לימים רבי עקיבא כי הוא כלל גדול בתורה¹² מצות: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט, יח).

וכך מצינו את גדול תלמידיו של הלל – יונתן בן עוזיאל¹³ מתרגם-מפרש ככתוב: "ותרחמיה לחברך, דמן את סני לך, לא תעביד ליה" – ואהוב את חברך, שמה ששנאו עליך לא תעשה לו".

כבר הקשו: כיצד תצוה התורה על האהבה והלא: "לא יתכן הציווי, או שלא יועיל או שלא צריך, כי האהבה ממילא היא באה מצד איזו סיבה"¹⁴. מסתבר כי "ואהבת" זו השאיפה, זה מחוז החפץ ואילו הצו המעשי מתייחס לדברים המעשיים שעליהם ניתן לצוות¹⁵. אכן

12. תורת כהנים לפרשת קדושים שם, ירושלמי נדרים פ"ט, ה"ד.

13. ראה סוכה כ"ח, ע"א.

14. האדמו"ר ה"צמח צדק" (הר"ר מנחם מענדל) בהוספה ל"למצות אהבה" בספרו "דרך מצוותיך" הוא ספר טעמי המצוות.

15. ואולי אף זה בכלל מה שביקש הלל להורות לאותו נכרי. מיוחדת היא אמונת ודת ישראל שבה הרעיונות הגדולים מיתרגמים למעשים יומיומיים. זה הכלל הגדול המבדיל במידה ידועה בין תורה לבין שאר דתות. ודאי בינה ובין הנצרות.

המדקדק בכתוב יגלה כי "ואהבת לרעך כמוך" הרי זו תחנה אחרונה, או אף פועל יוצא מהמון מצוות מעשיות הקודמות לה באותה פרשה, והן הן הלכות "ואהבת...". החל מ: "קדושים תהיו... איש אמו ואביו תיראו... ובקצרכם את קציר ארצכם, לא תכלה פאת שדך לקצר, ולקט קצירך לא תלקט וכרמך לא תעלל ופרט כרמך לא תלקט, לעני ולגר תעזב אותם... לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו... לא תעשק את רעך ולא תגזל. לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר... לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל... לא תעשו עול במשפט, לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק משפט עמיתך. לא תלך רכיל בעמך, לא תעמד על דם רעך... לא תשנא אך אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. לא תקם ולא תטור את בני עמך. ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט, א-יח).

צא ולמד; רובן ככולן של אותן מצוות, מצוות לא תעשה הן. כאומרים לו לאדם מישאל: אהבה לרע אין צורך לטפח, זו לוחשת במעמקי הנפש מישאל, הישמר רק שלא לכבותה, הימנע ממעשים מקלקלים המרבים שנהא ופירוד. ואם לגבי אהבה כך, לגבי אחדות על אחת כמה וכמה. שכלל ישראל הוא שיעור קומה אחד. אורגאניזם חי, כמוהו כגוף האדם, שאין אתה צריך לצוות שעל האברים להיות שרויים יחדיו, שכך הם שרויים מטבע ברייתם¹⁶. ואין להם חיים של אמת בלא שיהיו חבורים יחדיו. דוק! לא על האחדות ציוה יעקב את בניו, אלא על המחלוקת.

ז. מעשי אהבה

אמנם פטור בכל כלום אי אפשר ומצינו מעט הדגשים חיוביים בזו המצוה: "מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר 'ואהבת לרעך כמוך', לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו" (רמב"ם הלכות דעות פ"ו, ה"ב).

חוס על ממון אפשר שביטוי הוא בהקפדה על אי בזבוז וכדי אך הדרישה לספר בשבחו חיובית היא, אין די בכך שלא יספר בגנותו אלא צריך לספר בשבחו. חכמים באו והוסיפו תכנים חיוביים מעשיים למצוה:

"מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס כלה וללוות האורחים ולהתעסק בכל צרכי הקבורה... וכן לשמח הכלה והחתן ולסעודם בכל צרכיהם. ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אע"פ שכל מצוות אלו מדבריהם הרי הן בכלל 'ואהבת לרעך כמוך' – כל הדברים שאתה רוצה שיעשו לך אחרים, עשה אתה אותן לאחייך בתורה ובמצוות" (רמב"ם, הלכות אבל פ"ד, א).

16. והרי זה עולה מן המשל שמשלו בירושלמי (נדרים פ"ט, ה"ד) לאיסור 'לא תקום': "היך עבידא, הוא מקטע קופד ומחת סכינא לידוי, תחזור ותמחי לידיה". הרי זה דומה לאחד שהיה חותך בשר בסכין והיכה הסכין על ידו וחתכה, כלום יעלה על הדעת שתיקח היד המוכה הסכין ותכה ותחתוך את היד הפוגעת? "כן הדבר הזה כיוון שכל ישראל גוף אחד הן, דין הוא שלא ינקום מחברו, שהוא כנוקם מגופו" (פירוש "קרבן העדה" שם).

כאן החזיר הרמב"ם את המשפט לניסוחו החיובי "עשה אתה אותך..." אפשר, זו הרחבה של חכמים¹⁷ שראו צורך לקבוע גם מסגרת מעשית לשאיפת "ואהבת", ומכיוון ששאיפה היא זו, לא נקבעו למצוות המעשיות הכרוכות בה שיעורים מדוקדקים, לא למעלה ולא למטה.

ח. איסור מחלוקת מהלכות עבודה זרה

מכאן לניסוח ההלכתי של הצו על המחלוקת, זה הפך השלילי של האחדות. אם לגבי אהבה מצינו גם ניסוח חיובי "ואהבת" גם שלילי "לא תשנא את אחיך בלבבך". הנה על האחדות לא בא צו מפורש ואף לא על המחלוקת. באה תורה שבע"פ ומלמדת. "לא תתגודדו" (דברים, י"ד) – לא תעשו אגודות אגודות" (יבמות י"ד, ע"א). "גדידה ושריטה אחת הן, וכשם שהיו הגויים שורטים בבשרם על מתייהם, מפני הצער, כך היו חובלין לעצמם לעבודה זרה, שנאמר: 'ויתגודדו' כמשפטם", גם זה אסרה תורה שנאמר 'לא תתגודדו'. ובכלל אזהרה זו, שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת, זה נוהג במנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקת גדולה, שנאמר 'לא תתגודדו' – לא תעשו אגודות אגודות" (רמב"ם, הלכות עבודה פי"ב, יג-יד).

את האזהרה על המחלוקת הבליעה תורה בתוך אזהרה של שריטה בנוף לעבודה זרה, אולי לרמז כי מחלוקת בישראל הרי זו כשריטה כגדידה בנוף התי של כנסת ישראל, ואם גם נעשה הדבר למטרה הנראית נעלה, למען אידיאה, הרי זה כמעשיהם של כהני עבודה זרה המתגודדים כמשפטם כחלק מפולחן הנראה להם נאצל ונעלה. ואולי גם, כי פגימה האחדות בישראל הרי היא במהותה כעבודה זרה¹⁸. כאילו פגמו חלילה באחדות שלמעלה.

ט. מחלוקת למה נבראה?

כל כך שלילית היא המחלוקת בעולם בכלל ובישראל בפרט, שלילית עד כדי השוואתה לעבודה זרה, מדוע אפוא נבראה¹⁹? תשובה לכך מובלעת בדברי המדרש: "...מחלוקת שהיא לתיקונו של עולם ולישובו..." (ב"ר ד', ו).

מסתבר שלצורך גילוי והתפתחות של יצורים רבים ושונים, יש צורך להפרדה. אי אפשר להם לשמים ולארץ וכל צבאם להיות פרים ורבים מתפתחים ומתגדלים, אם לא מבדילים

17. יושם לב, בהלכות אלו קבע הרמב"ם את המגבלה: "לאחיך בתורה ובמצוות" ואילו בהלכות דעות נאמר "כל אחד ואחד מישראל". אפשר כי מצות התורה אכן אינה מבדילה וכולם בכלל, אך הרחבות שהרחיבו חכמים הרי הן רק ביחס לאחיך בתורה ובמצוות. וראה עוד בספרי "בציר אביעורי" (ירושלים, תש"ן) בפרק אהבת רע.

18. השווה לני"ל בשם ב"ר: "שאפילו ישראל עובדים עכו"ם ושלוש ביניהם הקב"ה אמר... אבל משנחלקו...". עדיין השלום, הוא ערובה בפני דיוטה תחתונה של עבודה זרה. וראה עוד לענין זה במאמרי "לא תתגודדו" בשנתון "תחומין", יג, תשנ"ג.

19. ראה לעיל בשם המדרש על המחלוקת שנבראה ביום השני לימי בראשית. וראה את שכתבתי בענין זה בעלון "ישבת בשבתו". לפרשת בראשית, תשנ"ה.

קודם בין מים למים, מים עליונים לחוד ומים תחתונים לחוד. כיוצא בזה ניוגודים במידות ובדעות בתחושות ובמחשבות:

"כל הניגודים הנמצאים בדעות, וכל אותה האפסיות שלפעמים נראה מחוג אחד על חברו, והניגודים הללו מתגדלים ביותר, כל מה שהדעות תופסות מקום יותר גדול ברוח האדם. למסתכל פנימי מתראים הם בתואר ריחוקים מקומיים של שתילים שהם משמשים לטובת רעננותם ושביעת יניקתם. כדי שכל אחד ואחד יתפתח במילואו ותהיה הסגולה המיוחדת של כל אחד מחוטבה בכל פרטיה. מה שהקירוב היה מטשטש ומקלקל הכל. והאחדות המתאימה באה רק מתוך זה הריחוק. שרי בפרודא וסיים בחיבורא²⁰ (הראייה קוק, אורות הקודש ח"א, עמ' טו).

זה עולה גם מן הכתוב בתורה המדבר במפורש על אחדותו של ישראל: "יחד שבטי ישראל" (דברים ל"ג, ה).

אמנם יחד, אך שבטי ישראל, כשכל שבט ושבט מתגדר במהותו העצמית היחודית.

י. שלום של הווה ושלום של עתיד

שמה תאמר, אחדות ושלום שאיפות הן האמורות להתממש לעתיד לבוא, ואין להם עניין עם החיים ההווים העכשוויים, שבהן יש לטפח את היחוד הפרטי ואת העצמיות האישית, להחזיק ב"שרי בפירודא" כאן ועכשיו, ואת חזון השלום להשאיר לימים יבואו. אין לך מכשלה גדולה מזאת, שהרי יותר מכל, מצווה הוא האדם מישראל להיות מבקש שלום ורודף שלום עתה בהווה:

"חזקיה אמר: גדול שלום, שכל מצוות כתיב בהו' כי תראה', 'כי תפגע', 'כי יקרא' – אם באת מצוה לידך אתה זקוק לעשותה, ואם לאו אי אתה זקוק לעשותה, ברם הכא 'בקש שלום ורדפהו' (תהילים ל"ב, טו).
– בקשהו למקומך ורדפהו למקום אחר" (ויקרא רבה ט', ט).

לכשתמצי, הרי זה המסר העיקרי של תורה ומצוות. שאם גם הירבה להם הקב"ה לישראל תורה ומצוות, הנה כל אלו לא באו אלא להרבות שלום:
"גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר: 'דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'" (רמב"ם, משנה תורה, סוף ספר זמנים).

וזה עיקר מפעלם של הנביאים:

"גדול השלום שלא טענו הנביאים בפי כל הבריות אלא שלום"²¹ (ספרי, במדבר לפרק ו', כו).

אכן, אף מלך המשיח לשלום הוא שלוח, כהמשך למפעלם של הנביאים:
"גדול שלום, שכשמלך המשיח בא, אינו פותח אלא בשלום שנאמר: 'מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום'" (ויקרא רבה, ספ"ט).

20. פתח בפירוד וסיים באחדות.

21. "במדבר רבה" שם נמצא: "לא נטעו הנביאים בפי כל הבריות אלא שלום".